

СИНЕРГЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

В.М. Кислий, професор, Т.В. Бондар, аспірант

Сумський державний університет

У сучасних умовах появи кризових явищ комплексного характеру та невизначеності набуває актуальності проблема переорієнтації діяльності промислових підприємств, зміни механізмів їх функціонування та забезпечення довгострокового розвитку. З цих позицій ключовою проблемою є досягнення високого рівня конкурентоспроможності підприємств на якісно нових основах.

Виходячи з актуальності окресленої проблеми, метою дослідження є розкриття синергетичних основ забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств та особливостей їх урахування у процесі управління конкурентоспроможністю підприємств. Об'єктом дослідження є система забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств, а предметом – способи урахування внутрішніх і зовнішніх закономірностей функціонування і розвитку підприємства.

У науковій літературі конкурентоспроможність економічних систем трактується у більшості випадків з позицій їх здатності до такого позиціонування у конкурентному середовищі, що забезпечує у кінцевому підсумку нарощення їх потенціалу та стабілізацію діяльності. Слова «здатність» і «позиціонування» є ключовими для розуміння конкурентоспроможності як дуалістичної категорії, у зв'язку з тим, що здатність є іманентним станом системи, а її позиціонування є зовнішнім проявом ступеня самоорганізації та досконалості. Економічна система виявляє свою досконалість у конкурентному середовищі, залишаючи фундаментальні основи своєї життєздатності неявищими.

Двоїстість категорії конкурентоспроможності економічної системи, що виявляється у внутрішньому механізмі упорядкованості системи та в невизначеності зовнішніх тенденцій розвитку, є діалектичною єдністю стану «порядку» та «хаосу» системи. Така позиція щодо обґрунтування природи системи забезпечення конкурентоспроможності є передумовою застосування синергетичного підходу, зокрема, у процесі управління промисловими підприємствами.

Для визначення синергетичних основ конкурентоспроможності постає необхідність дослідження підприємства як системи. За цих умов промислове підприємство є економічною соціотехнічною системою. Це передбачає наявність у його складі матеріальних та нематеріальних елементів. Матеріальними елементами є технічні засоби, інфраструктура підприємства та матеріально-фінансові ресурси. Нематеріальними елементами підприємства як системи є функції, технології та бізнес-процеси. Особливими і специфічними для діяльності підприємства є людські ресурси, оскільки вони є ідейною основою розвитку підприємства, джерелом формування нематеріальних активів. Крім того, тільки людина здатна досягти організаційне начало, яке обумовлює внутрішню єдність та зовнішню упорядкованість системи.

У нашому розумінні підприємство постає як триєдина цілісність глибинно-сутнісного, внутрішнього (серединного) та зовнішнього шарів, при чому останні два є проявами першого і збагачують зміст глибинно-сутнісної основи новими елементами, механізмами зв'язку та характеристиками. Глибинно-сутнісний шар характеризує систему як сукупність явних та неявних елементів, їх властивостей з різною природою зв'язків між елементами. Крім того, в основі сукупності елементів знаходиться організаційне начало, яке є неявним і має потенціал синергії. Виявлення такого начала дозволить пізнати природу та закономірності функціонування окремого підприємства. Глибинно-сутнісний шар системи характеризується ступінним прояву властивостей систем у її проектному стані (емерджентності, інерційності, адаптивності, організованості тощо) і її відповідності законам створення, формування та розвитку систем. Фундаментальними основами життєздатності підприємства є внутрішньо властива йому структура, механізм її упорядкування та організаційне начало, яке є діалектичною єдністю внутрішньої логічності системи (як вияв її закономірної емерджентності), елементу суб'єктивності та випадковості. При цьому життєздатність підприємства є максимальним ступенем самоорганізації його внутрішніх структурних елементів за умови врахування внутрішніх тенденцій розвитку підприємства у процесі адаптації до зовнішніх умов функціонування.

Внутрішнє середовище підприємства складається з матеріальних та нематеріальних елементів, про які мова велася вище. Воно може бути сформованим та організованим і без урахування глибинно-сутнісних основ його життєздатності. Разом з тим, коли підприємство функціонує у відповідності лише до зовнішніх цілей, не враховуючи власних фундаментальних основ розвитку, воно не реалізує створеного внутрішніми механізмами потенціалу розвитку у максимально повній мірі. Ефективність позиціонування підприємства забезпечується в результаті формування і забезпечення усталеності зовнішнього зрізу підприємства як системи. Основними складовими зовнішнього зрізу є імідж підприємства, конкурентні позиція і статус, адаптаційний потенціал.

Ми розглядаємо конкурентоспроможність підприємства з точки зору його життєздатності. Виходячи з цього, на основі синергетичного підходу, нами було виділено основні положення щодо управління конкурентоспроможністю промислових підприємств: 1) забезпечення діалектичної єдності стану внутрішньої упорядкованості та стану динамічної рівноваги у зовнішньому середовищі, що є основою системи досягнення конкурентоспроможності промислового підприємства; 2) розгляд підприємства з позицій його триєдиності, котра полягає у наявності глибинно-сутнісного, внутрішнього та зовнішнього шарів підприємства; 4) урахування того, що глибинно-сутнісна основа підприємства містить елементи різної природи, а у результаті переходу у внутрішнє та зовнішнє середовища набуває нового змісту і підприємство може збільшувати власний потенціал; 5) виявлення та урахування дії внутрішнього механізму упорядкування у глибинно-сутнісному шарі системи, що передбачає ідентифікацію та аналіз потенційної тенденції розвитку, яка зумовлена певною комбінацією внутрішніх елементів; тому необхідно забезпечувати розвиток внутрішньої структури підприємства відповідно до власної траєкторії розвитку, зумовленою внутрішньою тенденцією; траєкторія розвитку передбачає можливість максимальної реалізації потенціалу підприємства; 6) максимальна ступінь урахування нестабільності та невизначеності майбутнього стану підприємства в умовах його позиціонування у зовнішньому середовищі з огляду на наявність зовнішніх структур, тенденцій їх розвитку в умовах конкуренції за розподіл ресурсів.

Виходячи з положень синергетичного підходу щодо управління конкурентоспроможністю промислових підприємств, нами було виділено ключові етапи управлінського циклу аналізу синергетичних основ діяльності підприємства та формування принципів управління його конкурентоспроможністю: 1) аналіз внутрішньої структури підприємства: а) аналіз проектної документації; б) дослідження фактичної структури підприємства як у матеріальному, так і в нематеріальному вимірах, а також неявних елементів; в) дослідження природи структурних елементів, їх взаємозв'язків; г) дослідження закономірності внутрішньої упорядкованості та принципів її реалізації у зовнішніх умовах функціонування підприємства; 2) аналіз основних етапів еволюції підприємства, виділення закономірності його функціонування і повноту реалізації потенціалу на кожному з етапів еволюції; 3) дослідження альтернативних шляхів розвитку підприємства у конкретних умовах зовнішнього середовища, спрямованих на максимально можливу реалізацію потенціалу підприємства; 4) аналіз внутрішнього середовища функціонування підприємства, побудова матриці відповідності елементів структури підприємства у її глибинно-сутнісному та внутрішньому шарах, а також матриці відповідності зовнішніх чинників та внутрішніх імпульсів підприємства щодо реалізації закладеної траєкторії його розвитку; 5) формування нової місії підприємства як для зовнішнього позиціонування підприємства, так і для здійснення нею функцій нового керуючого організаційного начала; тому ми поділяємо місію на внутрішню та зовнішню; внутрішня місія є основою реалізації глибинно-сутнісних основ економічної соціотехнічної системи; 6) вибір форм та методів реструктуризації підприємства у відповідності до внутрішніх механізмів функціонування та внутрішньої місії для збільшення можливостей підприємства щодо реалізації власного потенціалу; реструктуризація спрямована на зміну способів реалізації закономірностей функціонування підприємства шляхом впливу на системоутворюючі елементи його середовища, які мають глибинно-сутнісну природу; 7) зміна форм, методології та засобів управління.

Урахування синергетичних основ забезпечення конкурентоспроможності у процесі управління промисловими підприємствами дозволить сформувати її якісно нову основу, і, виходячи з цього, нову управлінську модель конкурентоспроможності.